

พระสงฆ์เป็นโจทก์ฟ้อง : ยึดพระวินัยหรือยึดกฎหมายบ้านเมือง^๑

Monks as Plaintiffs: Should The Vinaya or The Laws be Respected ?

ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน

Asst.Prof.Dr.Vuttinan Kanthatian

ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ในประเทศไทย ซึ่งได้สิทธิฟ้องคดีเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ทำให้พระสงฆ์เป็นบุคคลสองสถานภาพไปโดยปริยาย สถานภาพที่หนึ่งนั้นพระสงฆ์เป็นพลเมืองที่ต้องตกอยู่ในการบังคับควบคุมโดยกฎหมาย ทั้งกฎหมายของบ้านเมืองและกฎหมายของพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ได้สิทธิที่จะฟ้องคดีได้จึงเท่ากับพระสงฆ์ “ใช้สิทธิและเสรีภาพ” เฉกเช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไปที่ต้องเข้าใจและยอมรับกติกาของสังคม อีกสถานภาพหนึ่งคือพระสงฆ์เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องรักษาริยาปฏิบัติให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย หรือได้รับการควบคุมแบบจารีตที่มีลักษณะจำเพาะในตัวเอง สถานภาพหลังนี้มุ่งให้ภิกษุเข้าใจวัตถุประสงค์ดั้งเดิมมากกว่าคือการรักษา “ศรัทธาและการปฏิบัติศาสนา” กล่าวคือการสละโลกียสุขเข้าสู่โลกุตตรสุข ดังนั้น การที่พระสงฆ์ใช้สิทธิฟ้องให้เป็นคดีทางโลก จึงต้องมีข้อพิจารณาในหลายแง่มุมคือต้องคำนึงทั้งสถานภาพทางโลกและสถานภาพทางธรรม หากตระหนักในสถานภาพทางธรรมก็จะยึดประโยชน์ตามพระธรรมวินัยก่อน แต่หากมุ่งรักษาสถานภาพทางโลกก็ให้คำนึงถึงผลเสียหายที่เกิดแก่พระศาสนาในภาพรวมด้วย

คำสำคัญ: พระสงฆ์โจทก์ฟ้อง, พระวินัย, กฎหมาย

^๑ บทความนี้พัฒนาจากส่วนหนึ่งของการนำเสนอในการสัมมนาวิชาการประจำปี ๒๕๕๙ ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙ ณ ห้องเจียเตอร์โซน C ชั้น ๑ อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา.

Abstract

This paper aims to analyze an issue related to monks in Thailand. Like laypersons, monks are entitled to the right to bring suit in court and, thereby, acquire double status. Regarding the first status, monks are citizens who are under the laws i.e. both general and Sangha laws. When monks exercise their right to lawsuit, it means they “exercise their rights and liberty” the same way as citizens in general and accept social rules. Regarding the other status, monks are members of Buddhism, who need to adhere to the Vinaya and, therefore, are under the specific traditional order. The latter status requires monks to be aware of the original intention to preserve “faith and religious practice,” which is to leave the mundane pleasures to obtain the supra-mundane happiness. Therefore, the case of monks bringing suit to court requires consideration of both of these status. If they are aware of their religious status, they should give their first priority to the Vinaya. However, if they aim to secure their rights according to the secular status, they should pay attention to negative consequences on the religion as a whole.

Keywords: Monks as Plaintiffs, The Vinaya, The Laws.

บทนำ

สังคมไทยปัจจุบัน เป็นสังคมที่มีลักษณะหลอมรวมระหว่างฝ่ายพุทธจักรกับฝ่ายอาณาจักรอย่างหลวมๆ ทั้งนี้โดยอาศัยระบบการปกครองของประเทศเป็นตัวตั้งหรืออาศัยรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดเป็นแม่บทสำหรับควบคุมประชาชน เพราะลักษณะกฎหมายดังกล่าวมีรายละเอียดที่ซับซ้อนและทับซ้อนกันหลายเรื่อง เช่น การกำหนดสถานะของนักบวชและสิทธิของประชาชน กฎหมายยืนยันและประทับตราว่าพระภิกษุสามเณรคือประชากรของประเทศ หรือเป็นปวงชนชาวไทยที่ต้องได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายเท่าเทียมกันกับประชาชนที่ไม่ได้เป็นนักบวช มีกฎหมายบางมาตราได้กันพื้นที่สำหรับนักบวชในพระพุทธศาสนาเอาไว้ เช่น กันไม่ให้ไปใช้สิทธิใช้เสียงเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประเทศ หรือได้สิทธิสมัครรับเลือกตั้ง^๒ (มาตรา ๙๖,๙๘) แม้ว่าในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะมุ่งให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะการได้รับการคุ้มครอง ดังบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมาตรา ๒๕ ว่า “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้ เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ...”^๓

ถึงอย่างนั้นก็ชวนให้ตั้งคำถามว่าพระสงฆ์จะได้รับการคุ้มครองแค่ไหนอย่างไร เพราะในรัฐธรรมนูญในมาตราเดียวกันนั่นเองที่ระบุว่าประชาชนมีสิทธิหรือสามารถจะรักษาสิทธิหรือเสรีภาพของตนไว้ได้ และสามารถใช้อิทธิทางศาลเพื่อต่อสู้คดีเมื่อต้องถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพได้ “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้อิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้”^๔ จึงน่าตั้งคำถามว่า “พระสงฆ์ นักบวชเป็น

^๒ มาตรา ๙๖ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้าม มิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง

(๑) เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช

(๒) อยู่ในระหว่างถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งไม่ว่าคดีนั้นจะถึงที่สุดแล้วหรือไม่

(๓) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย

(๔) วิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

ดู (ร่าง) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๑) พุทธศักราช ๒๕๕๘. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=429&filename=index (๖ ตุลาคม ๒๕๕๙).

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ ดู (ร่าง) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๑) พุทธศักราช ๒๕๕๘

บุคคลที่ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ หรือเป็น “ปวงชนชาวไทย” หรือไม่ เพราะในมาตรา ๔ รัฐธรรมนูญแสดงจุดยืนชัดเจนว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน”^๕ แต่เมื่อปรากฏความผิดลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ กระบวนการยุติธรรมจะยึดกฎหมายบ้านเมืองเป็นแม่บทในการดำเนินการ นั้นย่อมหมายความว่าพระสงฆ์ “มีสถานะเช่นเดียวกันกับปวงชนชาวไทยทั่วไป” ไม่ได้มีนัยอะไรเป็นพิเศษ อีกทั้งมีประมวลกฎหมายไทยหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์ให้ต้องใจห้าง ถูกกล่าวหาบ้าง เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุ มาตรา ๑๖๒๓^๖ ที่ระบุว่าหากภิกษุรูปใดได้ทรัพย์สินมาในระหว่างอยู่ในสมณเพศเมื่อภิกษุรูปนั้นมรณภาพและมีได้จำหน่าย หรือทำพินัยกรรมไว้เมื่อยังมีชีวิต ซึ่งตามปกติทายาทของภิกษุรูปนั้นจะมีสิทธิในทรัพย์สิน ในกรณีนี้ให้ถือว่าทรัพย์สินนั้นตกเป็นของวัดไม่มีใครอื่นมาอ้างสิทธิเหนือทรัพย์สินดังกล่าวได้ ซึ่งกฎหมายมาตรานี้ได้ยืนยันชัดเจนว่าพระภิกษุมีสิทธิในทรัพย์สินเหมือน “บุคคลธรรมดา” และเพราะไม่มีกฎหมายคณะสงฆ์บัญญัติไว้โดยเฉพาะ ดังนั้น จึงถือว่าพระภิกษุเป็นบุคคลธรรมดาและต้องอยู่ในบังคับของกฎหมายบ้านเมืองนั่นเอง จึงมีบางกรณีที่มีการฟ้องร้องในฐานความผิดต่าง ๆ เช่น ฐานความผิดด้วยการดูหมิ่นให้มีความผิดทางอาญา ทางแพ่ง ศาลได้รับคำฟ้องและพิจารณาได้สวนด้วย

รูปการของคดีต่างๆ ที่มีพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องจึงเท่ากับพระสงฆ์มีสถานะเท่ากับประชาชนในแง่ของกฎหมายสูงสุดของประเทศ แต่ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ต้องถือปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอีกด้วย จึงไม่ชัดเจนว่ามีการจัดหรือการดำเนินการอย่างไรให้เห็นเป็นรูปธรรม การบังคับควบคุมด้วยกฎหมายฝ่ายอาณาจักรกับฝ่ายพุทธจักรเสมือนเป็น “การเดินหมากคนละกระดาน” คือต่างดำเนินการ ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าวิเคราะห์ว่าการดำเนินการในสองลักษณะนี้เป็นเรื่องที่เหมาะสมแล้ว หรือเป็นเรื่องที่ควรทำความเข้าใจอะไรใหม่เพิ่มเติมขึ้นบ้าง ทั้งประเด็นการเป็นโจทก์ฟ้องที่เป็นไปตามพระธรรมวินัย ฐานความผิดที่ทำให้พระสงฆ์ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางโลก พระสงฆ์กับการอยู่ในความควบคุมดูแล

^๕ เรื่องเดียวกัน.

^๖ กฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินและเกี่ยวข้องกับพระภิกษุนี้ ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๖ จำนวน ๓ มาตรา ได้แก่ มาตรา ๑๖๒๒, ๑๖๒๓, ๑๖๒๔ และมีรายละเอียดระหว่างมาตรา เช่น การได้มาซึ่งทรัพย์สินก่อนอุปสมบท (มาตรา ๑๖๒๔) การได้มาซึ่งทรัพย์สินระหว่างอยู่ในสมณเพศ (มาตรา ๑๖๒๓) ดูรายละเอียดใน “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์” [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.lawphin.com (๙ ต.ค.๕๙).

การเป็นโจทก์ของพระสงฆ์ (ภิกษุสงฆ์-ภิกษุณีสงฆ์) ตามพระธรรมวินัย

- หลักเกณฑ์และการเป็นโจทก์

การเป็นโจทก์ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย มีรายละเอียดตั้งแต่คุณสมบัติ ลักษณะการโจทก์ ความมุ่งหวังที่โจทก์ ซึ่งเป็นรายละเอียดที่ครอบคลุมและทำให้ต้องตระหนักว่าการที่ภิกษุสงฆ์จะโจทก์ใคร การโจทก์นั้นไม่ใช่เป็นการมุ่งหวังกลั่นแกล้ง แต่เป็นความมุ่งหวังที่ยึดหลักพระวินัย เช่น

- ๑) ทำไปด้วยความความกรุณา
- ๒) ทำไปด้วยหวังเป็นประโยชน์
- ๓) ทำไปด้วยหวังความเอ็นดู
- ๔) ทำไปด้วยหวังออกจากอาบัติ
- ๕) ทำไปด้วยยึดพระวินัยเป็นหลัก^๗

แต่ข้อน่าสังเกตที่สำคัญคือการที่ภิกษุจะเป็นโจทก์ต้องเป็นภิกษุที่มีคุณสมบัติที่ยืนยันได้ว่าตนเองเป็นผู้มีมาตรฐานทางคุณธรรมก่อน ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างเกราะป้องกันตนเองไว้ก่อน หรือเพื่อให้คำฟ้องนั้นมีน้ำหนักเชื่อถือได้^๘ ทั้งนี้เนื่องจากตามพระวินัย ภิกษุผู้เป็นโจทก์จะต้องตรวจสอบคุณสมบัติภายในตนเอง ๕ ประการ ได้แก่

- ๑) มีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์แล้วหรือยัง
- ๒) มีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์แล้วหรือยัง
- ๓) มีเมตตาจิตเป็นที่ตั้งหรือไม่
- ๔) ความเป็นผู้รู้ เป็นพหูสูต ทรงสุตะหรือไม่
- ๕) ทรงจำปาติโมกข์ทั้งภิกษุปาติโมกข์และภิกษุณีปาติโมกข์ได้อย่างแม่นยำหรือไม่^๙

จากหลักการดังกล่าว จะสังเกตได้ว่าการที่ภิกษุเป็นโจทก์ฟ้อง หรือกล่าวหาภิกษุอื่นนั้นมิใช่เป็นการทำได้โดยง่าย หรือจะกล่าวหาใครได้ในทันทีทันใด ข้อนี้หากสืบย้อนไปถึงพระสูตร โดยเฉพาะใน “กีนติสูตร”^{๑๐} จะพบข้อแนะนำสำคัญสำหรับประกอบเหตุผลว่าพระภิกษุสงฆ์จะโจทก์หรือเป็นโจทก์ฟ้องใคร ภิกษุรูปนั้นต้องตรวจสอบ หรือพิจารณาว่าจะมีผลกระทบกับใคร ให้ลองพิจารณาหรือคาดการณ์ถึงผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการโจทก์เพื่อมุ่งให้ผู้ถูกโจทก์หรือผู้ถูกกล่าวหานั้นได้กลับตัวหรือกลับเข้าหาทางที่เป็นกุศลตามข้อควรพิจารณาดังต่อไปนี้

^๗ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๑/๓๐๗.

^๘ วุฒินันท์ กันทะเตียน, “การระงับอธิกรณ์แบบอนุวาทาธิกรณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา : กำเนิดและพัฒนาการ”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒.

^๙ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๙๙/๓๐๒-๓๐๔.

^{๑๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๔-๔๐/๔๓-๔๙.

(๑) ควรกล่าวหาได้ในข้อพิจารณาที่หนึ่ง

การที่ภิกษุผู้เป็นโจทก์ไม่มีความยุ่งยากลำบากใจ อีกทั้งฝ่ายจำเลยก็ไม่ถือโทษโกรธเคือง เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ จัดว่าควรกล่าวหาได้ คือ การที่ภิกษุผู้เป็นโจทก์ไม่ลำบากใจ และฝ่ายจำเลยไม่ลำบากใจ หรือไม่ตั้งตัวเป็นศัตรูกับภิกษุผู้โจทก์ รับฟังความคิดเห็น (ไม่มีทิฐิมั่น) ทั้งผู้โจทก์ก็สามารถจะให้เขากลับมาสู่ทางที่เป็นกุศลได้ ข้อนี้พิจารณาจากพุทธพจน์ที่ว่า

ความไม่ลำบากจักมีแก่เรา และความไม่ขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่มีทิฐิมั่น ยอมสละคืนได้ง่าย และเราอาจจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรพูด [ควรกล่าวหา]^{๑๑}

(๒) ควรกล่าวหาได้ในข้อพิจารณาที่สอง

การที่ภิกษุผู้เป็นโจทก์ไม่มีภาวะยุ่งยากใจ แต่ภิกษุผู้ถูกโจท (อาจ) ขัดเคืองใจ ให้พิจารณาว่า แม้ตนเองจะอยู่ในภาวะยุ่งยากลำบากใจ แต่หากตนมีความสามารถจะดำเนินการได้ และทำให้ฝ่ายจำเลยกลับตัวได้ให้ถือว่าควรกล่าวหาได้ ส่วนเรื่องความขัดเคืองใจของผู้ถูกกล่าวหา นั้นถือว่าเป็นเรื่องเพียงเล็กน้อยหากเทียบกับประโยชน์ที่จะได้รับ ดังพุทธพจน์ว่า

ความไม่ลำบากจักมีแก่เรา แต่ความขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนมักโกรธ มีความผูกโกรธ มีทิฐิมั่น แต่ยอมสละคืนได้ง่าย และเราอาจจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความขัดใจของบุคคลผู้ต้องอาบัตินี้ เป็นเรื่องเล็กน้อย ส่วนเรื่องที่เราอาจจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลนั้นแลเป็นเรื่องใหญ่กว่า ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรพูด [ควรกล่าวหา]^{๑๒}

(๓) ควรกล่าวหาได้ในข้อพิจารณาที่สาม

การที่ภิกษุผู้เป็นโจทก์มีความลำบากใจ แต่ภิกษุผู้ถูกโจท ไม่มีความขัดเคืองใจ ให้ภิกษุพิจารณาว่า แม้ตนเองอาจจะได้รับความยุ่งยากลำบากใจแต่การทำให้ผู้ถูกโจทกลับตัวได้ หรือเข้าหาทางกุศลย่อมเป็นสิ่งที่ได้ประโยชน์กว่า ให้ถือว่าควรกล่าวหาได้ ดังพุทธพจน์ว่า

ความลำบากจักมีแก่เรา แต่ความไม่ขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ แต่มีทิฐิมั่น ยอมสละคืนได้ง่าย และเราอาจจะให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความลำบากของเรา เป็นเรื่องเล็กน้อยส่วนเรื่องที่เรา

^{๑๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๙/๓๗.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

อาจจะให้เขาออกจากกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้นั้นแล เป็นเรื่องใหญ่กว่า ดูรภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรพูด[ควรกล่าวหา]^{๑๓}

(๔) ควรกล่าวหาได้ในข้อพิจารณาที่สี่

การที่ภิกษุทั้งที่เป็นโจทก์ก็มีความลำบากใจ และฝ่ายจำเลยก็มีความขัดเคืองใจ ก็ให้ภิกษุพิจารณา เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ให้ยึดประโยชน์ที่จะตกแก่จำเลยเป็นสำคัญคือทำให้เขากลับตัวได้ ออกจากทาง กุศลไปสู่ทางที่เป็นกุศลนั้นถือว่าคุ้มค่ากว่า ดังนั้นให้พิจารณาว่าควรกล่าวหา ดังพุทธพจน์ว่า

ความลำบากจักมีแก่เรา และความขัดใจจักมีแก่บุคคลผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนมักโกรธ มีความผูกโกรธ มีทิฐิมั่น สละคืนได้ยาก แต่เราอาจจะให้เขาออกจากกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ ก็เรื่องความลำบากของเราและความขัดใจของบุคคลผู้ต้องอาบัตินี้เป็นเรื่อง เล็กน้อย ส่วนเรื่องที่เรากำลังจะให้เขาออกจากกุศลดำรงอยู่ในกุศลได้นั้นแล เป็นเรื่องใหญ่ กว่าภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ ก็ควรพูด[ควรกล่าวหา]^{๑๔}

(๕) ควรกล่าวหาได้ในข้อพิจารณาที่ห้า

ประเด็นสุดท้ายที่ภิกษุจะเป็นโจทก์ฟ้องต้องพิจารณา กล่าวคือ หากตนเองก็มีความลำบากใจ อีกทั้งความขัดเคืองใจก็เกิดแก่ผู้ถูกกล่าวหา ที่สำคัญคือตนพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วว่าไม่อาจทำให้ผู้จะ ถูกกล่าวหา กลับตัวได้ เพราะภิกษุรูปนั้นเต็มไปด้วยโทษะ มีทิฐิเหนียวแน่นไม่คืนคลาย ลักษณะเช่นนี้ ควรพิจารณาให้วางเฉย หรือวางอุเบกขา ดังพุทธพจน์ว่า

แต่ถ้าพวกเธอมีความเห็นอย่างนี้ว่า ความลำบากจักมีแก่เรา และความขัดใจจักมีแก่บุคคล ผู้ต้องอาบัติ เพราะบุคคลผู้ต้องอาบัติ เป็นคนมักโกรธ มีความผูกโกรธ มีทิฐิมั่น สละคืนได้ยาก ทั้งเราก็ก็น่าจะให้เขาออกจากกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ พวกเธอก็ต้องไม่ละเลยอุเบกขา ในบุคคลเช่นนี้[ควรวางอุเบกขา]^{๑๕}

สำหรับประเด็นสุดท้าย แม้ว่าภิกษุผู้โจทก์จะมีความปรารถนาดี แต่ไม่สามารถจะให้เขาออกจาก กุศลได้ หรือละความชั่วได้ก็ควรวางอุเบกขาเสีย หรือควรให้เป็นไปตามกรรมของเขาเอง แต่หากตน จะมีหน้าที่ในการเป็นพยานเพื่อดำเนินการให้เขารับโทษก็ควรไปเป็นพยานตามหน้าที่^{๑๖}

^{๑๓} อ่างแล้ว.

^{๑๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๙/๓๗.

^{๑๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๙/๓๗.

^{๑๖} อมร รัชสาสัจย์ และอดิศักดิ์ ทองบุญ, “วิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าจากกีนติสูตร”, วารสาร ราชบัณฑิตยสถาน, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ (เม.ย.-มิ.ย.๒๕๕๖): ๔๒๙.

ข้อพิจารณาทั้ง ๕ ที่ภิกษุผู้จะเป็นโจทก์ฟ้องพึงตระหนักนี้จึงถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญตามหลักพระธรรมวินัย เพราะเป็นการสะท้อนถึงเจตนาที่ชัดเจนสำหรับภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องว่าต้องยึดหลักพระวินัยมากกว่าการยึดที่ตัวบุคคล ดังจะเห็นจากข้อพิจารณาที่ว่าแม้ตนเองจะต้องตกที่นั่งลำบากหรือได้รับความยุ่งยากใจตามที่ปรากฏในกนิติสูตร แต่หากพิจารณาแล้วเป็นประโยชน์มากกว่าเป็นโทษก็ควรกล่าวหา หรือควรดำเนินการเพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาได้กลับตัวหรือประพฤติตัวใหม่ ซึ่งแสดงว่ากระบวนการกล่าวหานั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งแก่ผู้โจทก์และผู้ถูกโจทก์ โดยยึดความบริสุทธิ์เป็นที่ตั้ง^{๑๗} การจัดการทำเรื่องร้องฟ้องหรือกล่าวหาจึงเป็นกระบวนการที่ยึดประโยชน์ตามพระวินัยเป็นหลักนั่นเอง และเป็นการโจทก์ด้วยตนเองมากกว่าที่จะตั้งบุคคลอื่นมาเป็นโจทก์แทน ถึงกระนั้น การโจทก์ระหว่างสงฆ์ด้วยกันก็ถือว่าเป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

- ลักษณะการเป็นโจทก์ฟ้องในพุทธกาล

ในพุทธกาล ภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องหรือภิกษุที่ได้รับสิทธิหรือได้รับแต่งตั้งให้เป็นโจทก์ฟ้องแทนมีกรณีศึกษาพอสมควร ดังกรณีพระทัฬหฬลบุตร^{๑๘} ที่ถูกภิกษุณีเมตติยาเป็นโจทก์ฟ้องโดยนางภิกษุณีนี้ได้รับแต่งตั้งจากพระเมตติยะ และพระภุมมชกะ แต่การฟ้องนี้เป็นการฟ้องภายในสงฆ์ เมื่อพระพุทเจ้าทรงรับคำฟ้องแล้วทรงประชุมสงฆ์เพื่อไต่สวน วินิจฉัย เมื่อผู้เป็นโจทก์แพ้ความมีผลให้ผู้ฟ้องนั้นลาสิกขา คือสึก ส่วนภิกษุที่เป็นฝ่ายตั้งโจทก์สงฆ์ปรับเป็นอาบัติสังฆาทิเสสเท่านั้น ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ภิกษุผู้ตั้งโจทก์ยอมรับสารภาพหรือรับผิดฐานฟ้องเท็จ

อนึ่ง ภิกษุใด ชัดใจ มีโทสะ ไม่แค้นขึ้น ตามกัจจัต ซึ่งภิกษุด้วยธรรมมีโทษถึงปาราชิก อันหามูลมิได้ ด้วยหมายว่า แม้เอนเราจะยังเธอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์นี้ได้ ครั้นสมัยอันแต่นั้น อันผู้ใดผู้หนึ่ง ถือเอาตามก็ตาม ไม่ถือเอาตามก็ตาม แต่อธิกรณ์นั้น เป็นเรื่องหามูลมิได้ แลภิกษุยังนิ่งโทสะอยู่ เป็นสังฆาทิเสส^{๑๙}

หากพิจารณาอย่างผิวเผิน อาจเกิดข้อกังขาว่า “ความผิดไม่สมกัน” กล่าวคือ แทนที่โทษสถานหนักควรตกแก่ผู้ตั้งโจทก์แทนที่จะเป็นโจทก์ที่ได้รับแต่งตั้ง ในกรณีนี้อาจพิจารณาได้ในสองหลักการ คือ ๑) โจทก์ ได้ยอมตนให้อยู่ในฐานะผู้เสียหาย (เท่ากับผู้เสียหาย) ซึ่งจะมีผลให้เกิดกระบวนการพิจารณา

^{๑๗} วุฒินันท์ กันทะเตียน, “การระงับอธิกรณ์แบบอนุวาทิกรณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา : กำเนิดและพัฒนาการ”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๑.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๕๔๐-๕๔๘/๖๖๖-๖๗๓.

^{๑๙} วิ.มหา. (ไทย)๑/๕๔๗/๖๗๓.

ขึ้นจึงยอมรับทราบถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมาและเป็นการอาสาด้วยตนเอง ๒) โจทก์เป็นบุคคลที่มีสถานะตามกฎหมายโดยตรง การรับผิดชอบจึงขึ้นอยู่กับโจทก์แต่ผลยังส่งต่อไปถึงผู้ตั้งโจทก์ด้วย กล่าวคือหากขณะความยอมทำให้ผู้เสียหายบริสุทธิ์ด้วย แต่หากแพ้ความผู้โจทก์จะมีความผิดในฐานะฟ้องเท็จอีกทั้งผู้ตั้งโจทก์ก็ไม่อาจพ้นผิดหรือมีความบริสุทธิ์ได้ ในกรณีภิกษุณีเมตติยาแม้จะถูกคัดค้านว่ามีความผิดไม่ถึงกับสึกแต่ด้วยเจตนาและการชวนชวายุกระทำการ จึงทำให้คณะสงฆ์ลงมติให้ลาสิกขา ในที่สุดหมายความว่าเมื่อเกิดเรื่องราวความไม่เรียบร้อยขึ้น (อภิกรณี) เรื่องราวจะถูกดำเนินการโดยสงฆ์และสิ้นสุดภายในสงฆ์

การที่พระภิกษุสงฆ์หรือภิกษุณีสงฆ์ เป็นโจทก์ฟ้องให้เป็นคดีบ้านเมือง อาจศึกษาเทียบเคียงจากกรณีของภิกษุณีรูปหนึ่งชื่อ “อุลลันนา” ผู้ซึ่งได้รับการถวายโรงเก็บของจากอุบาสกคนหนึ่ง ภายหลังอุบาสกคนนั้นเสียชีวิตบุตรชายของเขาได้ทวงสิทธิคืนจากภิกษุณีผู้รับถวายจึงกลายเป็นเรื่องฟ้องร้องขึ้น เรื่องดังกล่าวเล่าไว้ในภิกขุณีวิวงศ์^{๒๐} เป็นเรื่องที่ภิกษุณีเป็นโจทก์ฟ้องฝ่ายบ้านเมืองเพื่อให้พิจารณาสิทธิครอบครองสมบัติที่มีผู้ถวายให้แก่ภิกษุณี โดยฝ่ายที่ทวงสิทธิคืนคือบุตรของผู้ถวายนั่นเองโดยได้เข้าไปทวงสิทธิคืนซึ่งหน้า เกิดการถกเถียงกัน แม้ภิกษุณีจะกล่าวว่าบิดาของผู้มาร้องนั้นได้ยกถวายให้แก่ภิกษุณีแล้ว จึงเกิดการถกเถียงกันว่า “ถวายหรือไม่เป็นอันถวาย” กระทั่งกลายเป็นคดีฝ่ายบ้านเมือง มหาอำมาตย์ผู้พิพากษาได้เรียกทั้งผู้โจทก์และผู้เสียหายมาและซักถาม มหาอำมาตย์ได้ซักฝ่ายนางภิกษุณีว่า การที่อุบาสกได้ยกสมบัติให้ภิกษุณีมีใครรู้ใครเห็นบ้าง ภิกษุณีจึงแย้งไปว่ามหาอำมาตย์เคยได้เห็นหรือได้ยินได้ฟังหรือไม่ว่าการถวายทานนั้นต้องมีการตั้งพยานด้วย หรือต้องมีพยานบุคคลในการทำบุญถวายทานด้วยหรือ มหาอำมาตย์พิจารณาเห็นฟ้องตามที่นางภิกษุณีแย้ง จึงตัดสินให้โรงเก็บของนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของฝ่ายภิกษุณี

บุตรชายของอุบาสกเมื่อทราบว่าตนแพ้คดี จึงได้พยายามทวงสิทธิโดยการโพนทะนาให้บุคคลอื่นทราบ โดยโพนทะนาว่าภิกษุณีให้เสียหายต่าง ๆ นานา เช่น ภิกษุณีไลน์ฉ้อโกง มาฟ้องร้องให้ผู้พิพากษาริบทรัพย์สมบัติที่เคยเป็นของพ่อของตนไป ในเวลาต่อมา บุตรชายของอุบาสกจึงว่าจ้างให้พวกอาชีวกสร้างเป็นสร้างที่พักใกล้ ๆ กับสำนักภิกษุณีแล้วคอยโพนทะนาเป็นคราว ๆ ไป เช่น กล่าวหาตั้งแต่ให้ศาลหรือผู้พิพากษาริบสมบัติ ให้ปรับสินไหม [ตอนโพนทะนา] ให้จงจำ คราวนี้อาจฟ้องให้มีโทษถึงประหารชีวิต ข้อความดังกล่าวเริ่มแพร่กระจายไป ชาวบ้านต่างก็นำคำพูดของพวกอาชีวกไปบอกต่อกัน กระทั่งเหล่าภิกษุสงฆ์ได้นำความไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงตรัสเรียกประชุมสงฆ์

^{๒๐} วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๓๑/๑๘.

ทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ และชักนางภิกษุณีว่าเป็นจริงหรือไม่ที่ไปเป็นคฤหัสถ์กับชาวบ้าน นางภิกษุณีรับว่าจริง พระพุทธองค์จึงตรัสว่าการกระทำเช่นนั้นหาได้เป็นที่เพิ่มพูนศรัทธาของประชาชนไม่ เมื่อนางภิกษุณีรับแล้วจึงทรงบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุณีประพฤติเช่นนั้นอีก “อนึ่ง ภิกษุณีใดชอบกล่าวหาเรื่องกับคหบดีก็ดี บุตรคหบดีก็ดี ทาสก็ดี กรรมกรก็ดี โดยที่สุด แม้สมณะปริพาชก ภิกษุณีนี้ต้องธรรมคือ สังฆาติเสสชื่อนิสสารณียะ มีอันให้ต้องอาบัติขณะแรกทำ”^{๒๑} อนึ่ง ในสิกขาบทนี้ คำว่า “กล่าวหาเรื่อง” ในที่นี้หมายถึงเป็นผู้ก่อคดี^{๒๒} หรือทำตนเป็นโจทก์ฟ้องให้เป็นคดีความบ้านเมือง

กรณีศึกษาเมื่อพิจารณาตามสิกขาบทแม้ว่าจะเป็นสิทธิโดยศรัทธาที่นางภิกษุณีชอบที่จะได้รับ หรือมีสิทธิโดยชอบ แต่เมื่อพิจารณาจากเหตุต้นบัญญัติ บรรทัดฐานนี้อาศัยประโยชน์ของพระวินัย เป็นที่ตั้งมากกว่าจะยืนยันว่าภิกษุณีมีสิทธิฟ้อง กล่าวคือหากพฤติกรรมใดก็ตามที่ไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อมใสศรัทธาของประชาชน พฤติกรรมนั้นย่อมไม่ต้องด้วยวัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัย การที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทดังกล่าวไว้ไม่ได้ทรงแสดงสิทธิที่ภิกษุณีรูปนั้นว่าควรได้รับหรือไม่ได้รับ แต่พระพุทธองค์ทรงคำนึงถึงสิทธิในฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาว่าจะถูกลีลาครอบงำโดยไม่รู้ตัว หากภิกษุจะทรงอาศัยเพียงสิทธิว่าจะได้หรือไม่ได้ทรัพย์สินสมบัติแบบชาวโลกจึงแต่นำมาซึ่งความดิ้นรน หรือการโพนทะนาไปในทางเสื่อมเสียมากกว่าจะสนับสนุนว่าภิกษุณีรูปนั้นมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

การพิจารณาข้อกล่าวหาที่สัมพันธ์กับฝ่ายบ้านเมืองอาจพิจารณาในกรณีอื่นอีก เช่น กรณีการกล่าวหาว่าภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะต้อง บรรดาเพื่อนภิกษุณีด้วยกันรับนำข้อความไปแจ้งแก่พระเทวทัต ๆ ทราบเรื่องจึงตัดสินให้นางสละสมณเพศคือสึกเสีย แต่นางภิกษุณีได้โต้แย้งไปว่านางไม่ได้บวชอุทิศตนกับพระเทวทัต แต่นางบวชอุทิศตนต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า หากจะมีการไต่สวนขอให้มีส่วนในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า พระบรมศาสดาแม้จะทรงทราบว่านางภิกษุณีนั้นตั้งครุภรรยาก่อนที่จะบวช แต่เพื่อให้ความกระจ่างต่อสาธารณะ พระองค์จึงทรงแต่งตั้งให้พระอุบาลีเป็นประธานในการไต่สวน อีกทั้งเชิญผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับกษัตริย์จนกระทั่งถึงบุคคลที่เป็นวิญญูชน ได้แก่ พระเจ้าปเสนทิโกศล นางวิสาขามหาอุบาสิกา อนาถปิณฑิกเศรษฐี รวมถึงบุคคลในตระกูลสำคัญ จนนางภิกษุณีพ้นข้อครหาว่าตั้งครุภรรยาระหว่างบวชเป็นภิกษุณี^{๒๓} การต้องอธิกรณ์ หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในระหว่างสงฆ์

^{๒๑} วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/๓๑/๑๙.

^{๒๒} วิ.ภิกขุณี (ไทย) ๓/๓๒/๒๐.

^{๒๓} พ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๑๒.

พระพุทธร่องค์ที่ทรงกำหนดวิธีระงับซึ่งเรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” ไว้รองรับ ซึ่งเป็นกิจที่สงฆ์พึงจัดพึงทำทั้งสิ้น^{๒๔} หรือพูดให้เข้าใจง่ายขึ้นคือเมื่อมีเรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างสงฆ์หรือในฝ่ายพุทธจักรต้องดำเนินการในระหว่างสงฆ์เท่านั้น แต่อาจอาศัยบุคคลภายนอกมาร่วมในกระบวนการได้ หรือต้องกลับไปจุดตั้งต้นของเรื่อง ไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องที่ฝ่ายอาณาจักรแต่อย่างใด

นัยยะนี้มีข้อควรขบคิดว่าหากกระบวนการพิจารณาไม่มีจุดตั้งต้นที่ชอบธรรม อาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดเสียหายได้ นางภิกษุณีเองย่อมทราบแกล้งใจว่าตนไม่มีความผิดตามที่กล่าวหา และชอบที่จะได้สิทธิในกระบวนการพิจารณาตามข้อกล่าวหาแต่เป็นการโจทก์ภายในสงฆ์ด้วยตนเอง ทั้งนี้ยยะของการฟ้องร้องเป็นคดีความก็หาได้ปิดช่องเสียทีเดียว แม้ว่าพระพุทธร่องค์จะทรงบัญญัติเป็นสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุณีสงฆ์เป็นผู้ก่อคดี หรือกล่าวหาแต่ก็ทรงมุ่งประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนาคือการกระทำนั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสศรัทธา ในขณะเดียวกัน กล่าวขำระคดีความหรือกระบวนการทำให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับความเป็นธรรมนั้นย่อมอาศัยบุคคลฝ่ายบ้านเมืองด้วยดังเช่นกรณีของภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะ ซึ่งทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่าหากเรื่องราว หรือคดีที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์นั้นไปเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ การจัดการทำย่อมขึ้นอยู่กับกฎหมายบ้านเมือง หรือหากการกล่าวหาเหล่านั้นจะมีส่วนเป็น **ความผิดทางฝ่ายบ้านเมือง** การดำเนินการจึงต้องเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบ้านเมือง

ดังนั้น การจะพิจารณาว่าเรื่องราวหรือความผิดเกิดขึ้นกับพระสงฆ์ พระสงฆ์สามารถเป็นโจทก์ฟ้องตามพระธรรมวินัยหรือฟ้องตามกฎหมายบ้านเมืองหรือไม่นั้น **จึงต้องพิจารณาจากฐานความผิดเป็นหลัก** หรือหากเป็นความผิดตามประมวลกฎหมาย หรือเป็นอาญาแผ่นดิน พระสงฆ์ย่อมได้สิทธิตามกฎหมายบ้านเมือง กรณีของนางภิกษุณีอุลลันทาใช้สิทธิตามอาญาแผ่นดิน แต่สิทธินั้นไม่ถึงที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากพระพุทธร่องค์ทรงอาศัยประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า ส่วนกระบวนการพิจารณาคดีความอีกชุดหนึ่งซึ่งน่าสนใจ กล่าวคือกรณีของภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะ ที่ได้สิทธิทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายพระศาสนา เป็นการพิจารณาร่วมโดยยึดหลักความเป็นธรรม ไม่ได้ให้บุคคลที่อาจมีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมกระบวนการพิจารณาด้วย กรณีนี้คือพระเทวทัต เมื่อพิจารณาจากข้อมูลเบื้องต้น การพระสงฆ์ทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์จะเกี่ยวข้องกับการดำเนินการทางความผิดตามพระธรรมวินัยหรือตามกฎหมายบ้านเมืองจึงต้องพิจารณาจาก “ฐานความผิด” เป็นเบื้องต้น

^{๒๔} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๘๘๐/๗๑๕.

ฐานความผิดที่พระสงฆ์ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบ้านเมือง

ในพุทธกาล ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ใช้ชีวิตบนฐานของพระธรรมวินัยเป็นหลัก แม้จะเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์บ้างแต่พอสมควร เมื่อความผิดระหว่างสงฆ์ ความผิดนั้นจะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาทางฝ่ายสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธานในที่ประชุมพิจารณา หากเป็นความผิดระหว่างสงฆ์กับคฤหัสถ์ ความผิดนั้นจะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาทั้งฝ่ายบ้านเมืองและสิ้นสุดที่ฝ่ายสงฆ์ เช่นกรณีของนางภิกษุณีอุลลันหา หรือเข้าสู่กระบวนการพิจารณาร่วมทั้งสองฝ่าย เช่นกรณีของภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะ ดังนั้น การที่พระสงฆ์ (ทั้งภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) จะเป็นโจทก์ฟ้องจึงต้องยึดพระธรรมวินัยเป็นแกนกลาง การที่โจทก์จะฟ้องจำเลยด้วยข้อหาใดข้อหาหนึ่งต้องให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย เช่น การไต่สวนมูลฟ้อง หรือเรื่องสำหรับโจท ต้องอยู่ในเกณฑ์ ๓ ประการ ได้แก่

- ๑) เรื่องที่ได้เห็นเอง
- ๒) เรื่องที่ได้ยินเอง หรือมีผู้บอกและเชื่อว่าเป็นจริง
- ๓) นิกสงสัย หรือนิกรังเกียจ^{๒๕}

ซึ่งเป็นมาตรการเดียวกันกับที่ตราเอาไว้ในกฎหมายอาญาว่าด้วยวิไต่สวนมูลฟ้อง ข้อ ๑๗ โดยขยายความให้ชัดเจนขึ้นว่ามูลเหตุแห่งการฟ้องของโจทก์ ซึ่งฟ้องจำเลยนั้นต้องด้วยมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งในสามอย่าง ได้แก่

- ๑) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้พบเห็นการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเอง
- ๒) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์ได้ยินการกระทำความผิดของจำเลยด้วยตนเองหรือได้ฟังคำบอกเล่าที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้
- ๓) ด้วยมูลเหตุที่โจทก์รังเกียจสงสัย โดยมีพฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าจำเลยได้กระทำความผิด^{๒๖}

อาศัยมูลเหตุดังกล่าว พระสงฆ์จึงชอบที่จะฟ้องร้องให้เป็นคดีความได้ทั้งฝ่ายพุทธจักรและฝ่ายอาณาจักร ดังนั้น การทำให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ จึงต้องประกอบด้วยบุคคล ๓ ฝ่ายเป็นหลัก ได้แก่ ๑) ผู้โจทก์ ๒) ผู้ถูกกล่าวหา ๓) ผู้พิจารณา

ผู้โจทก์ มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วกล่าวคือโจทเองหรือแต่งตั้งผู้อื่นเป็นโจทก์แทน

ผู้ถูกกล่าวหา หรือผู้เสียหายมีสิทธิจะเป็นโจทก์ เช่น กรณีภิกษุณีอุลลันหาซึ่งตั้งต้นจากการเป็นผู้ถูกกล่าวหา ในเวลาต่อมาจึงใช้สิทธิเป็นโจทก์ยื่นฟ้องได้

^{๒๕} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๓๘.

^{๒๖} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๒.

ผู้พิจารณา มีทั้งการพิจารณาเฉพาะฝ่าย หมายถึงเฉพาะฝ่ายพระสงฆ์ และการพิจารณาร่วมทั้งสองฝ่าย หมายถึงการพิจารณาร่วมทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง

จะสังเกตได้ว่าการพิจารณาร่วมนั้นฝ่ายบ้านเมืองในสมัยพุทธกาลจะหมายถึงพระมหากษัตริย์ แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์รับเป็นฐานะต่อเรื่องดังกล่าวอย่างใกล้ชิด แนวปฏิบัติดังกล่าวได้ถือเป็นหลักปฏิบัติต่อเนื่องมา

ในอดีตพระมหากษัตริย์ไทย จะทรงถือกิจในฝ่ายพุทธอาณาจักรว่าเป็นพระราชภาระธุระโดยพระองค์เองที่จะดูแลกำกับทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายพุทธจักร ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงกำกับดูแลการคณะสงฆ์และทรง “ตรา” กฎหมายลักษณะการปกครองที่เรียกว่า “กฎพระสงฆ์” ขึ้นมาจำนวน ๑๐ ข้อ เช่น สารในกฎข้อที่ ๑ ทรงมีรับสั่งให้สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะ พระสงฆ์ฝ่ายปริยัตินักปราชญ์ราชบัณฑิตตรวจสอบการแสดงพระธรรมเทศนามหาเวสสันดรชาดกให้ต้องตามพระบาลีมิให้ใช้ถ้อยคำตลกคะนอง หรือแม้จะแสดงเป็นทำนองเป็นเสียงขับก็ให้ถือว่าเป็นโทษ หรือแม้จะนำบทพระธรรมมาประพันธ์เป็นร้อยกรอง ผูกเป็นกาพย์กลอนก็มิควร โดยทรงถือว่าจะเป็นการเล่นหัวขึ้นชมระหว่างผู้ฟังกับผู้แสดงธรรม จะนำไปสู่ความประมาทเสียเปล่า โดยเฉพาะจะทำให้ผิดไปจากพระวินัย ทรงห้ามไม่เฉพาะพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมแต่ทรงให้ถือเป็นภาระทั้งพระสงฆ์และประชาชน และให้ถือว่าเป็นโทษานุโทษด้วย

...ให้พระภิกษุสงฆ์เถรณะฝ่ายคันถธุระวิปัสสนาธุระแลอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงประพฤติดังตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ จงทุกประการ ถ้าพระสงฆ์เถรณะและอาณาประชาราษฎร์ผู้ใดมิได้ประพฤติตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ จะเอาตัวผู้มีได้กระทำตามกฎหมายและญัตติโยม พระสงฆ์เถรณารูปนั้นเป็นโทษตามโทษานุโทษ^{๒๗}

การใดที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยไตรปิฎก การนั้นจะถือว่าเป็นกิจของฝ่ายสงฆ์ จะไม่ล่วงล้ำมาสู่ฝ่ายอาณาจักร ยกเสียแต่การที่พระสงฆ์นั้นไปเกี่ยวข้องกับความผิดฝ่ายอาณาจักรจึงค่อยถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาตามพระราชกำหนดกฎหมายบ้านเมือง ดังปรากฏใน “กฎข้อที่ ๗” ว่า

...ห้ามอย่าให้พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย เจ้าอธิการรามัญ เจ้าอธิการลาว อันดับทั้งปวง และสังฆการี ธรรมการราชบัณฑิต ขอลุลละอองจุฬาราชบาททั้งปวง เอาเนื้อความสงฆ์อันวิวาทกันด้วยกิจพระวินัย...มาถวายพระพรกราบทูลพระกรุณาให้หมั่นหมองพระไทย

^{๒๗} สถาบันพระสังฆาธิการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๕.

เปนอันขาดทีเดียว...ถ้าแลเนื้อความอันมหันต์โทษซึ่งเข้ามาในราชอาณาจักรจำเริญจะพล
ก็ให้เอาไปศึกษา...^{๒๘}

เมื่อพิจารณาตามกฎข้อที่ ๗ หากกิจที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย ฝ่ายอาณาจักรจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง
ข้าพหุละองธุลีพระบาท หรือคฤหัสถ์ก็ไม่อาจนำข้อความนั้นเป็นเป็นคดีความตามพระราชกำหนด
กฎหมายบ้านเมืองได้ แต่การคณะสงฆ์ก็ได้อยู่ในพระราชอำนาจสูงสุดในรูปของลักษณะการปกครอง
มาโดยลำดับ นับตั้งแต่พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) พระราชบัญญัติ
คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒)
พ.ศ. ๒๕๓๕ ข้อกฎหมายแต่ละฉบับจะมีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องหรือผูกกับกฎหมายบ้านเมือง เช่น มาตรา
๓๒ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน ได้ระบุว่าการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด
และการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง หรือในมาตรา
๓๒ ทวิ ที่ระบุว่าวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ต่อมาเมื่อจะมีการยกวัดร้างให้เป็นวัดที่มีพระภิกษุ
จำพรรษา หรือยกสถานะกลับคืนต้องให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง^{๒๙}
ซึ่งหมายถึงการดำเนินการนั้นต้องเป็นไปตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการยกวัดร้าง
ให้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ปรากฏตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๖๐๒/๒๕๓๙ ว่า

กรมการศาสนายกวัดสนามไชยซึ่งเป็นวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระสงฆ์โดยไม่ได้เสนอเรื่องให้
มหาเถรสมาคมพิจารณา ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัด
มีพระสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ เมื่อยังไม่มีการอนุมัติจากมหาเถรสมาคม วัดสนามไชยจึงมีสภาพเป็น
วัดร้างอยู่ แม้ว่าจะมีโจทก์ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์กับพระภิกษุอื่นเข้าอยู่อาศัยแล้ว วัดสนามไชย
จึงยังคงอยู่ในความดูแลรักษาของกรมการศาสนาตามเดิม โจทก์ไม่อยู่ในฐานะที่เป็นเจ้าของ
หรือผู้ครอบครองวัดสนามไชย...^{๓๐}

การที่พระสงฆ์เป็นโจทก์ฟ้องเพื่อขอสิทธิในการดูแลวัด จากวัดร้างให้เป็นวัดที่มีพระภิกษุตามปกติ
แต่การไม่เป็นไปตามที่โจทก์ยกเป็นคดีฟ้อง เนื่องจากผิดขั้นตอนและไม่เป็นไปตามระเบียบกระทรวง
คือไม่แจ้งเรื่องให้มหาเถรสมาคมรับทราบและอนุมัติ วัดจึงยังคงมีสถานะเป็นวัดร้าง และสิทธิในการ
ดูแลจัดการจึงยังคงตกเป็นภาระของกรมการศาสนาตามเดิม และให้ถือปฏิบัติตามมาตรา ๗ ของ

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๓๐} อุณาต คมมาลัย, เอกสารองค์ความรู้ เรื่องกฎหมายว่าด้วยโบราณสถานโบราณวัตถุ: คำวินิจฉัยศาลฎีกา
และอัยการสูงสุด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา [http:// www.council.su.ac.th/files/document/antiquities.pdf](http://www.council.su.ac.th/files/document/antiquities.pdf),
(๒๘ ก.ย.๕๙)

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่ประกาศให้วัดเป็นพื้นที่โบราณสถาน และชอบที่กรมการศาสนาและจังหวัดสุพรรณบุรีจะเป็นผู้ครอบครองดูแลวัดสนามไชยตามเดิม ประเด็นที่ต้องการสื่อในเรื่องนี้คือพระภิกษุใช้สิทธิในการฟ้องร้องได้

เมื่อพิจารณาถึงอิทธิพลที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ในประเทศไทย หลักฐานอย่างเป็นทางการที่ปรากฏได้แก่ พระมหาสมณวินิจฉัย ซึ่งเป็นประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส อิทธิพลและปัญหาที่เกี่ยวกับพระวินัยนั้น พระองค์เสด็จประทับเป็นประธานในมหาเถรสมาคมเพื่อทรงวินิจฉัยแล้วโปรดให้ลงในแถลงการณ์^{๑๑} เมื่อพระพุทธศาสนาผ่านยุคพุทธกาลมาถึงศตวรรษที่ ๒๑ เรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างสงฆ์ (อิทธิพล) ถูกปรับและดำเนินการด้วยเครื่องมือที่มีความซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องมือของฝ่ายอาณาจักรที่เข้ามามีส่วนกำกับและเกี่ยวข้องกับฝ่ายศาสนจักรในรูปของ “กฎหมาย” และทำให้พระสงฆ์ไทยจำนวนไม่น้อยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันต้องเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบ้านเมือง มีกรณีที่พระสงฆ์เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของฝ่ายบ้านเมือง เช่นการฟ้องหมิ่นประมาทระหว่างสงฆ์ มีพระสงฆ์บางรูปได้ใช้สิทธิในการโจทพระสงฆ์ด้วยกันได้อาศัยกระบวนการทางกฎหมายบ้านเมือง และมีการดำเนินการฟ้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๔๒๐ และเรียกค่าเสียหายเป็นจำนวนเงินที่มากมาย อีกทั้งศาลยังประทับรับคำฟ้องไว้เป็นคดีแพ่ง เช่นคดีหมายเลขดำ พ. ๑๕๔๗/๒๕๕๙^{๑๒} ฐานความผิดที่เกี่ยวกับการดูหมิ่นหรือการกล่าวกระทบกระทั่ง หากเทียบกับความผิดในพระวินัย การที่พระภิกษุกล่าวกระทบกระทั่งกับภิกษุกล่าวสบประมาทและคำกล่าวนั้นกระทบหรือทำให้ผู้ถูกกล่าวถึงเสียหาย กระทบชาติกำเนิดวงศ์ตระกูล หน้าที่การงาน เหล่านี้เป็นกิริยาที่พระภิกษุไม่ถึงประพฤติ เพราะไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อมใสของประชาชน การกล่าวกระทบสบประมาทนั้น หากปรับโทษตามพระวินัย โทษคือ “อาบัติปาจิตตีย์” ฐานความผิดคือไปตำหนิ โพนทะนา^{๑๓} หากคำกล่าวนั้นไม่เป็นจริง พระพุทธองค์ทรงตำหนิผู้กล่าวว่า เป็น “โมฆบุรุษ” หรือคนไร้แก่นสาร ซึ่งถือว่าเป็นคำตำหนิที่รุนแรง ดังพุทธพจน์ว่า

^{๑๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ประมวลพระนิพนธ์ พระมหาสมณวินิจฉัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า คำนำ.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน “พุทธอิสระฟ้องแพ่งเจ้าคุณพิพิธเรียก ๑๐ ล้าน”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: news.sanook.com (๑๓ เม.ย.๕๙).

^{๑๓} ในอรรถกถาพระวินัย ให้ความหมายคำว่า “โพนทะนา” หมายถึง ทำให้แพร่หลาย คือแพร่ข่าวไปทุกแห่ง. ดู **สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย แปล ภาค ๑**. (มหาเถรสมาคม พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในพิธีพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๗), ๒๙๓.

ดูกรรมบุรุษทั้งหลาย ไฉน พวกเธอจึงได้ทะเลาะกับพวกภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก กล่าวเสียดแทง พวกภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก คือคำว่า สบประมาท กระทบกำเนตบ้าง ชื้อบ้าง วงศ์ตระกูลบ้าง การงานบ้าง ศิลปบ้าง โรคบ้าง รูปพรรณบ้าง กิเลสบ้าง อาบัติบ้าง คำดำที่ทรมานบ้าง? การกระทำของพวกเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว^{๓๔}

ประเด็นคือ ผู้โทษและผู้ถูกโทษนา ซึ่งอาจเทียบได้กับความผิดฐานละเมิด หรือหมิ่นประมาท ทำให้ผู้อื่นเสียหายนั้นเป็นโทษที่พระพุทธองค์ปรับเป็น “ปาจิตติยเพราะโอมสวาท”^{๓๕} ฐานความผิดนั้น แม้จะมีโทษน้อย แต่ที่สำคัญกว่าโทษทางพระวินัยคือ “พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแก่สมณสาธูป” และมีผลต่อสังคมชาวพุทธ พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า “การกระทำของพวกเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว”^{๓๖} ถ้อยคำดังกล่าวนี้ต่างหากที่ทำให้ชวนคิดว่าในหมู่สงฆ์เอง การกิจหลักคือการ “เห็นแก่พระศาสนา” ไม่ใช่ “เห็นแก่ส่วนตน” ว่าจะหายเสียตามข้อกล่าวหาหรือไม่อย่างไร การประพฤติดิปฏิบัติของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น ย่อมอยู่ในสายตาของพุทธศาสนิกชนผู้ห่วงใยพระพุทธศาสนา หวังที่จะเห็นพระสงฆ์เป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลส และห่างไกลจากกิจทางโลก ดังข้อคิดเห็นของนักวิชาการจาก Voice TV รายการ Wake up Thailand ตอนหนึ่งว่า การที่พระสงฆ์ฟ้องเรียกค่าเสียหายเป็นสินไหมหรือทดแทนด้วยเงินนั้น ไม่ได้ทำให้ผู้ฟังมีภาพพจน์ที่ดีต่อตัวเองแต่อย่างใด แต่กลับทำให้พระสงฆ์รูปที่ฟ้องนั้น ทำให้ตัวตนของตนเองเลื่อมเสีย^{๓๗}

พระสงฆ์กับการอยู่ในความควบคุมดูแล

การที่พระสงฆ์ยึดตามกฎหมายบ้านเมืองนั้น เป็นเพราะพฤติการณ์ของพระสงฆ์ตั้งแต่อดีตเป็น เรื่องเดียวกันกับประชาชนทั่วไปจึงทำให้พระสงฆ์ต้องอยู่ในความควบคุมของฝ่ายอาณาจักรดังกล่าวแล้ว

^{๓๔} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๑๘๒/๒๐๔.

^{๓๕} คำว่า โอมสวาท นั้น หมายถึง คำพูดเสียดแทงให้เจ็บใจหรือให้ได้ความอับยศ ได้แก่ การพูดแตกหรือประชด ก็ตาม คำก็ตาม กระทบชาตีกำเนต ชื่อ ตระกูล เป็นต้น ภิกษุกล่าวโอมสวาทแก่ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย แก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏตามสิกขาบทที่ ๒ แห่งมูสาวาทวรรคปาจิตติยกัณฑ์, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, อ้างใน **พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เวอร์ชัน 6 : BUDSIR VI for Windows**. (2550). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.

^{๓๖} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๑๘๒/๒๐๔.

^{๓๗} “พุทธะอิสระไม่ละตัวตน ฟ้องเจ้าคุณพิพิธ ๑๐ ล้าน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Rvyd0txpxxl> (๑๓ เม.ย.๕๙).

ซึ่งคำว่าอาณาจักรนี้รวมถึงกฎหมาย หรือลักษณะการปกครองของคณะสงฆ์ซึ่งตราไว้ในพระปรมาภิไธย ส่วนพระวินัยไม่ได้เป็นการควบคุมบังคับโดยใคร แต่เป็นระบบที่ “ตายตัว” โดยธรรมชาติของตัวเอง ไม่มีโทษเหมือนกับกฎหมายบ้านเมือง แต่ก็เป็นกฎที่เป็นไปเพื่อยืนยันและแสดงถึงความบริสุทธิ์แห่ง “ภาวะอุดมเพศ” ซึ่งมีโทษขั้นสูงสุดคือให้ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์สละสมณเพศ และโทษขั้นต่ำคือเพียงบอกกล่าวระหว่างภิกษุด้วยกันเองที่จะไม่ประพฤติไม่ปฏิบัติในทางที่ไม่เหมาะสมไม่ควรอีก ดังนั้น หากพิจารณาสถานภาพของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา สถานภาพดังกล่าวจึงถูกควบคุมด้วยเครื่องมือ ๓ ชุดด้วยกัน ได้แก่

- ๑) การถูกควบคุมดูแลจากฝ่ายอาณาจักรโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้รับรอง
 - ๒) การถูกควบคุมดูแลจากฝ่ายอาณาจักรโดยมีกฎหมายที่ใช้ปกครองประเทศ
 - ๓) การถูกควบคุมดูแลจากพระธรรมวินัยเป็นซึ่งเป็นแบบแผนตามจารีต
- เหตุผลที่จำต้องมีเครื่องมือทั้งสามชุดนั้นอาจอธิบายได้ดังนี้
- ๑) พระสงฆ์อยู่ในความควบคุมดูแลของพระมหากษัตริย์

ในอดีต พระสงฆ์อยู่ในความควบคุมดูแลของพระมหากษัตริย์เป็นสิทธิของพระมหากษัตริย์ จะทรงออกพระราชกำหนด หรือหมายรับสั่งใด ๆ แต่ก็ทรงเปิดช่องไว้ให้พิจารณาไปตามลำดับขั้นก่อน หากได้พบเห็นว่ามีพระภิกษุสงฆ์ละเมิดพระธรรมวินัยและไม่มีการดำเนินการให้ถูกลงแล้วเสร็จ พระมหากษัตริย์จะทรงถือเป็นพระราชภาระ ดังหมายรับสั่งในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งว่า

“...แต่นี้สืบไป ถ้าผู้ใดรู้เห็นว่าพระสงฆ์รูปใดวัดใดเป็นเช่นอ้ายเสนนี้แล้ว ให้เห็นแก่พระศาสนา อย่าได้ปิดบังอำพรางไว้ ให้มาฟ้องร้องว่ากล่าวในกรมพระธรรมการตามกระทรวง ถ้าแล กรมพระธรรมการเห็นแก่ฝ่ายจำเลยแลผิดเพี้ยนไปให้เน้นซ้ำ ให้ทำเรื่องราวฎีกามาทูลเกล้าฯ ถวาย...”^{๓๘}

ในหมายรับสั่งนั้น ยังระบุอีกว่าหากประชาชนรู้เห็นแต่ปิดบังอำพรางไว้ ไม่ไปฟ้องร้องว่ากล่าวหา จะถือว่ามีความผิด จะถูกปรับไหม หรือหากจะทำตัวเป็นพ่อสื่อแม่ชัก สื่อพระให้ผู้หญิง หรือสื่อผู้หญิง ให้พระก็จะทรงปรับโทษขึ้นหนักเสมอโทษปาราชิกถ้าเมื่อชำระความแล้วเป็นจริง คือปรับโทษให้เป็น

^{๓๘} ประชุมประกาศ รัชกาลที่ ๔ พุทธศักราช ๒๓๙๔-พุทธศักราช ๒๔๐๔, (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโท หม่อมเจ้าชิดชนก กฤดากร มงป.ช.ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ ที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๕๑), หน้า ๔๙.

ตะพุ่นหญ้าช้าง”^{๓๙} ประเด็นความผิดของพระสงฆ์ จึงเป็นความผิดที่อยู่ในพระราชภาระของพระเจ้าแผ่นดิน ใช้แต่ความผิดขั้นสูงนี้เท่านั้น แม้ความผิดที่เป็นโลกวัชชะ พระมหากษัตริย์ก็ทรงถือว่าเป็น “ความผิดในพระราชอาณาจักร” เช่นกัน ดัง “ประกาศเรื่องให้สึกพระสงฆ์สามเณรที่สุบผื่น พ.ศ. ๒๓๙๖” ตอนหนึ่งว่า

“...ให้พระราชาคณะทั้งปวงผู้เป็นเจ้าอาราม สังกษานุกรม สังกษาคณะให้ตรวจตราดูแลพระสงฆ์แลสามเณรในอารามของตัว ถ้ามีสุบผื่นกินกัญชากินสุราเล่นเบี้ย ก่อให้เกิดข้อขัดข้องให้สึกเสียทีเดียว...ให้พระราชาคณะฐานา พระครูเจ้าอธิการผู้เป็นเจ้าอาราม จงตรวจตรากำกับว่ากล่าวกันให้กวัดข้นอย่าได้ประมาท จึงจะพ้นความผิดในพระราชอาณาจักร”^{๔๐}

จากหมายรับสั่งและประกาศในรัชกาลที่ ๔ นี้ ได้ชี้ชัดว่าความผิดของพระสงฆ์ กลายเป็นความผิดในพระราชอาณาจักร หรือเป็นความผิดฝ่ายบ้านเมือง ไม่ใช่เป็นความผิดฝ่ายศาสนจักร เพราะต้องจัดหรือดำเนินการโดยประกาศของบ้านเมืองแต่หากจัดหรือดำเนินการด้วยกระบวนการทางพระธรรมวินัย ฐานความผิดว่าด้วยการดื่มสุรายาเสพติดก็เป็นเพียงการ “ปรับอาบัติปาจิตตีย์” เท่านั้น ดังเช่นกรณีของพระสาครตะ พระพุทธร่องค์ทรงทราบเรื่องแล้ว ทรงเรียกภิกษุทั้งหลายแล้วปรับโทษ ก่อนทรงบัญญัติเป็นสิกขาบท พระพุทธร่องค์ทรงดำริว่าการกระทำของสาครตะไม่เหมาะสม ไม่สมควร ไม่ใช่กิจของสมณะใช้ไม่ได้ ...เป็นการกระทำที่ทำให้คนที่พบเห็นที่ไม่เลื่อมใสอยู่แล้วก็จะไม่เลื่อมใส ส่วนคนที่เคยเลื่อมใสก็จะเลื่อมใสศรัทธา จึงทรงบัญญัติว่า “เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะดื่มสุราและเมรัย”^{๔๑}

ฐานความผิดตามพระวินัย หากพิจารณาตามลำดับชั้นความผิดอาจดูหย่อน เบา แต่หากพิจารณาในแง่การทำความเสียหายแก่พระศาสนาจัดว่าเป็นลำดับที่ร้ายแรงอยู่มาก “ไม่เหมาะสม ไม่สมควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้” กษัตริย์ในสมัยโบราณจึงทรงเห็นว่าเรื่องเหล่านี้เป็นโทษที่รุนแรง ไม่ใช่กิจของสมณะ หรือถ้าจะเป็นสมณะจะต้องไม่มีเรื่องเหล่านี้ (เสพสุรายาเมา) เพราะเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของชาวบ้านนั่นเอง

๒) พระสงฆ์อยู่ในความควบคุมดูแลของกฎหมายบ้านเมือง

เมื่อพระสงฆ์เป็น “ปวงชนชาวไทย” ตามกฎหมายสูงสุดของประเทศ ดังนั้น บรรดากฎหมายใดๆ ที่มีการประกาศใช้ พระสงฆ์ก็ต้องรับสถานภาพบุคคลเท่ากันกับบุคคลทั่วไป กฎหมายชั้นต้น ได้แก่

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๔๐} ประชุมประกาศ รัชกาลที่ ๔ พุทธศักราช ๒๓๙๔-พุทธศักราช ๒๔๐๔, หน้า ๓๒.

^{๔๑} วิมทา. (ไทย) ๒/๕๗๕/๕๐๖.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ ที่ยึดโยงกับกฎหมายบ้านเมือง เช่น กฎกระทรวง ซึ่งต้องจัดว่าเป็น “กฎหมายบ้านเมือง” เหมือนกัน เพราะมีสภาพบังคับ และประกาศ ในราชกิจจานุเบกษา ผู้รับสนองพระบรมราชโองการก็คือนายกรัฐมนตรี ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จึงเป็นกฎหมายหรือพระราชบัญญัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้นั่นเอง

ดังนั้น ในมาตราสำคัญและเกี่ยวข้องกับกฎหมายบ้านเมืองที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ จึงเป็นตัวกำหนดบทบาทและควบคุมดูแลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ดังปรากฏในหลายมาตรา และ เมื่อพิจารณาตามตามมาตรา ๔๕ ยิ่งตอกย้ำว่าการปกครองคณะสงฆ์นั้น ภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครอง คณะสงฆ์รวมถึงไวยาวัจกรนั้น ให้ถือว่าเป็น “เจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา”^{๔๒} ดังนั้น เมื่อพิจารณาสถานะของพระสงฆ์นักปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งยึดโยงกับประมวล กฎหมายอาญามาตรา ๑๕๗ แล้ว ก็เท่ากับพระสงฆ์ “สวมบทบาทเจ้าพนักงานแบบคุฎุหิสต์” นั่นเอง เพราะความในมาตรา ๓ (๑๖) ระบุว่า “เจ้าพนักงาน” หมายความว่า บุคคลซึ่งกฎหมายบัญญัติว่า เป็นเจ้าพนักงานหรือได้รับแต่งตั้งตามกฎหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการ ไม่ว่าจะเป็นประจำหรือชั่วคราว และไม่ว่าจะได้รับค่าตอบแทนหรือไม่^{๔๓} สารสำคัญคือ เมื่อเป็นเจ้าพนักงานแล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครอง และมีความรับผิดชอบเดียวกันกับเจ้าพนักงานแบบฆราวาสทั่วไป และจึงมีสิทธิดำเนินการตามกฎหมาย บ้านเมืองดังกล่าวมา

๓) พระสงฆ์อยู่ในความควบคุมดูแลของพระธรรมวินัย

เหตุที่นำไปสู่อธิกรณ์ หรือการก่อคดีแบบสงฆ์โดยหลักการคือมีภิกษุก่อเรื่องอันนำไปสู่ความ บาดหมาง ทะเลาะวิวาท ทำให้สงฆ์หรือพระศาสนาอื้อฉาว เรื่องราวเหล่านี้เรียกว่า “อธิกรณ์” ดังพุทธพจน์ ว่า “มีภิกษุเหล่าอื่นที่ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ ก่อความวิวาท ทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ ในสงฆ์”^{๔๔} และเมื่อเกิดกรณีขึ้น (อย่างใดอย่างหนึ่ง) เช่น บาดหมางกัน ทะเลาะกัน วิวาทกัน กระบวนการ ที่สงฆ์จะต้องจัดต้องทำเรียกว่าวิธีระงับมี ๗ ประการ เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” และพระสงฆ์ที่จะถูก ปรับโทษต้องเป็นไปโดยกระบวนการสงฆ์เท่านั้น โดยเรียกวิธีการปรับโทษว่า “นิคหกรรม” หมายถึง

^{๔๒} สถาบันพระสงฆ์สงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๘๖.

^{๔๓} “พระราชบัญญัติ แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๒) พ.ศ. ๒๕๕๘”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.ratchakitcha.soc.go.th (๑๔ เม.ย.๕๙).

^{๔๔} วิ.ม. (ไทย)๔/๒๕๐/๒๙๙.

การลงโทษตามพระธรรมวินัย หรือสังฆกรรมประเภทลงโทษผู้ทำความผิด การโจทก์ฟ้องกันด้วยข้อหาต่าง ๆ เมื่อพิจารณาตามกระบวนการพระธรรมวินัย เรื่องจะสงบระงับก็ด้วยหมู่สงฆ์ด้วยกันเอง แม้สมัยต่อมาคดีต่าง ๆ ก็จะนำเข้าสู่กระบวนการของสงฆ์ ซึ่งเริ่มเป็นลำดับขั้นดังคดีต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระมหาสมณวินิจัยย์ คำว่าอยู่ในความควบคุมดูแลตามพระธรรมวินัย จึงสื่อความโดยตรงคือการดำเนินการตามอริกธัม และที่สื่อความหมายโดยอ้อมคือการดำเนินการผ่านกระบวนการที่อิงพระธรรมวินัย เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศอีกส่วนหนึ่ง เนื่องจากการตรากฎหมายของสงฆ์จะต้องไม่ขัดหรือแย้งพระธรรมวินัย จึงถือว่าพฤติกรรมของสงฆ์ทั้งหมดอยู่ในความควบคุมดูแลดังกล่าวแล้ว

บทสรุปวิเคราะห์

ประเด็นน่าเรียนรู้สำหรับการเป็นโจทก์ฟ้องของพระภิกษุสงฆ์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ดี และที่ปรากฏในกฎหมายบ้านเมืองที่ดี อาจมีมุมมอง ๒ อย่างที่จะช่วยให้เข้าใจ ได้แก่

๑) หากใช้กฎหมายควบคุมบังคับ ทั้งกฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายของสงฆ์นั้น ยังต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติมอีกมาก เพราะปัจจุบันพระราชอำนาจขึ้นอยู่กับผู้รับสนองพระบรมราชโองการ [รัฐบาล] พระมหากษัตริย์ไม่ทรงใช้พระราชกำหนดหรือพระราชโองการดังอดีตอีกต่อไป ดังนั้น หากมีใครที่กล่าวอ้างว่าจะยึดตามโบราณราชประเพณีเพื่อดำเนินการตามบทบัญญัติของกฎหมายใด ๆ จึงไม่ถือว่าต้องตามเจตนาของกฎหมายปัจจุบันเนื่องจากปัจจุบันกฎหมายได้ถ่ายโอนพระราชอำนาจมาแล้ว แต่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ทุกฉบับยังคงมีผลบังคับใช้ปกติดังที่ปรากฏในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ควรดำเนินการในกระบวนการอย่างคู่ขนานกันไปและดำเนินการอย่างรอบคอบ ไม่ใช่เป็นการดำเนินการเพื่อตั้งเข้าหาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ใช่การมุ่งเอาผิดทางโลกหรือจับผิดทางธรรมเท่านั้น ควรเป็นการ “เดินหมากบนกระดานเดียวกัน” ซึ่งมีกรณีศึกษาหลายอย่างที่ควรทำความเข้าใจเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกฎหมายที่มีพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม ซึ่งเป็นมุมมองแบบ “สิทธิและเสรีภาพ” ที่ต้องเข้าใจและยอมรับกฎเกณฑ์กติกาของสังคม

๒) หากใช้พระธรรมวินัยควบคุมบังคับ พระธรรมวินัยจะมีลักษณะจำเพาะในตัวเอง การใช้พระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ควบคุมหมู่สงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธองค์จะไม่ทรงใช้วิธีการที่รุนแรง เข้มงวด พระองค์จะทรงพิจารณาอย่างชัดเจนว่าเมื่อไหร่จะทรงใช้ “พระธรรม” เมื่อไหร่จะทรงใช้ “พระวินัย” เพราะในคัมภีร์ยังได้เสนอว่าแม้พระพุทธองค์เองทรงเคยได้รับการกล่าวหา ถูกด่า ถูกหมิ่น

ประมาท ถูกอาฆาตมาดร้ายหลายกรรมหลายวาระ แต่ก็ปรากฏว่าพระพุทธองค์ไม่เคยทรงใช้ “อำนาจรัฐ” เข้ามาจัดการกับบุคคลนั้น ๆ แต่อย่างใด อีกทั้งพระพุทธองค์ยังทรงวางแนวทางปฏิบัติไว้สำหรับพุทธบริษัทว่า หากมีใครตำหนิพระรัตนตรัยก็ควรวางท่าทีให้ถูกต้อง^{๔๕} แต่ทรงเน้นในเชิงปกครอง โดยทรงย้าให้ภิกษุสงฆ์หันกลับมาพิจารณาตนเอง แก้ไขตัวเองมากกว่าไปแก้ไขคำกล่าว “ภิกษุทั้งหลาย คนพวกอื่นจะพึงกล่าวติเรา ติพระธรรม ติพระสงฆ์ ในคำที่เขากล่าวตินั้น คำที่ไม่จริง เธอทั้งหลายควรแก้ไขให้เห็นโดยความไม่เป็นจริงว่า นั่นไม่จริง แม้เพราะเหตุนี้ นั่นไม่แท้ แม้เพราะเหตุนี้ แม้ฉันก็ไม่มีในเราทั้งหลาย และคำนั้นจะหาไม่ได้ในเราทั้งหลาย”^{๔๖} ในขณะเดียวกัน หากเป็นกรณีที่ต้องกำราบภิกษุสงฆ์ที่ดื้อรั้น ดื้อด้าน จะทรงย้าให้ภิกษุเข้าสู่กระบวนการพิสูจน์ความบริสุทธิ์อย่างเต็มที่ และให้มีลักษณะ “เด็ดขาด” ซึ่งกระบวนการนี้พระพุทธองค์ไม่ทรงใช้เครื่องมือทางบ้านเมืองแต่อย่างใด ซึ่งเป็นมุมมองแบบ “ศรัทธาและการปฏิบัติ” เพื่อมุ่งให้ผู้บวชอุทิศตนแล้วสละโลกียสุขเข้าสู่โลกุตระสุขนั่นเอง

ดังนั้น เมื่อปรากฏว่ามีพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งเป็นโจทก์ฟ้องให้เป็นคดีทางโลก จึงต้องมีข้อพิจารณาในหลายแง่มุม โดยเฉพาะข้อพิจารณาที่ปรากฏในกนิตสูตร คุณสมบัติ ลักษณะ เป้าหมายการโจทก์ตามที่ปรากฏในพระวินัยก่อนที่จะยึดว่าตนเองมีสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายบ้านเมืองแต่ฝ่ายเดียว เพราะหากย้อนไปดูในคัมภีร์จะพบว่าบางเรื่องที่พระพุทธองค์ไม่ทรงเห็นด้วย แต่ทรงมุ่งเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและรักษาศรัทธาของประชาชนมากกว่าจะมุ่งให้ภิกษุสงฆ์รักษาสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายเท่านั้น

^{๔๕} “เมื่อพระพุทธองค์ทรงกล่าวหา ‘หมิ่นประมาท’” [ออนไลน์], แหล่งที่มา: prachatai.com (๑๔ เม.ย.๕๙).

^{๔๖} ที.สี. (ไทย) ๘/๑/๓.

บรรณานุกรม

ประชุมประกาศ รัชกาลที่ ๔ พุทธศักราช ๒๓๙๔-พุทธศักราช ๒๔๐๔. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโท หม่อมเจ้าชิดชนก กฤดากร มงป.ช.,ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ ที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๔๑)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. อ่างใน

พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เวอร์ชัน 6 : BUDSIR VI for Windows. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. **ประมวลพระนิพนธ์ พระมหาสมณวินิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มหาวิทยาลัยมหิดล. **พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เวอร์ชัน 6 : BUDSIR VI for Windows**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐.

วุดินันท์ กันทะเตียน. “การระบอบอิทธิกรณแบบอนุวาทอิทธิกรณที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา : กำเนิดและพัฒนาการ”. **สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สถาบันพระสงฆ์วิชาการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖.

สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย แปล ภาค ๑. (มหาเถรสมาคม พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในพิธีพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓)

อมร รักษาสัตย์ และอดิศักดิ์ ทองบุญ. “วิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งของพระพุทธเจ้าจากกีนติสูตร”. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**.ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๒ (เม.ย.-มิ.ย.๒๕๕๖): ๔๒๙.

เว็บไซต์

“ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.lawphin.com (๙ ต.ค.๕๙).

“พระราชบัญญัติ แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๒) พ.ศ. ๒๕๕๘”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.ratchakitcha.soc.go.th (๑๔ เม.ย.๕๙).

“พุทธะอิสระไม่ละตัวตน ฟ้องเจ้าคุณพิพิธ ๑๐ ล้าน”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=Rvyd0txpvxl> (๑๓ เม.ย.๕๙).

(ร่าง) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๑) พุทธศักราช ๒๕๕๘. [ออนไลน์], แหล่งที่มา :http://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=429&filename=index (๖ ตุลาคม ๒๕๕๙).

อนุชาติ คงมาลัย. เอกสารองค์ความรู้ เรื่องกฎหมายว่าด้วยโบราณสถานโบราณวัตถุ: คำวินิจฉัยศาลฎีกาและอัยการสูงสุด.[ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.council.su.ac.th/files/document/antiquities.pdf>, (๒๘ ก.ย.๕๙)